

Dølen – matadoren i dølfæavlen

I husdyravlen blir nevninga matador brukt om hanndyr med særlig stor innvirkning i avlen. I dølfæavlen er Dølen matadoren framfor noen. Oksen ble født i 1894, og gjennom sitt 16-årige liv kom den til å gjøre en "glimrende karriere". Den kan langt på vei sies å være stamfaren for østerdalsfeet.

*Dalen, Nystuen søndre (110011).
Kopi etter Ivar Sæter: Foldalen.
Repro: Musea i Nord-Østerdalen.*

Oksen ble født hos Toline Nystuen, Dalen i Follidal i 1894, etter ei ku som dattera Guri hadde fått som betaling på en gard i Oppdal. Som ungoxse var den liten, men usedvanlig lubben. Guri Nystuen leide oksekalven sin til utstillinga på Tynset i 1895 for å selge den som livdyr. Imidlertid var det ingen kjøper som meldte seg før en slak-

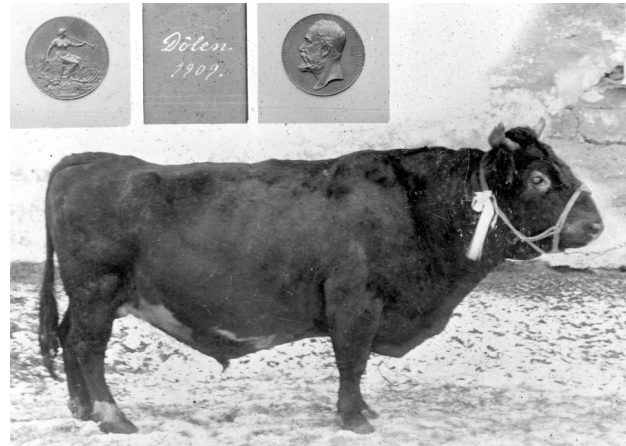
*Guri Nystuen (49181).
Repro: Musea i Nord-Østerdalen.*

ter på Tynset fikk øye på den. Men før handelen ble avsluttet hadde to gardbrukere i Tynset, Embret Storeng og Erik Aaen, fattet interesse for ungoxsen da den var lubben, rund og trivelig. De kjøpte den i felleskap for kr 60 etter først å ha betalt slakteren to kroner for at han skulle trekke seg som kjøper. Det fortelles at da de to karene kom hjem med dyret, ble de ikke møtt med noen begeistring, verken for oksen eller handelen. Kona til den ene av karene beskyldte dem til og med for å ha "handlet i fylla".

Men oxen fikk leve, og den ble gitt navnet Dølen. Den ble stilt ut på utstillinga på Tynset året etter, og fikk da andre premie. Høsten 1898 ble Dølen overtatt av Østby feavlsforening, og det sies at den nå med ett slag ble berømt fordi den viste seg å gi et fortrinnsfullt avkom.

Dølen ble senere stilt ut på en rekke utstillinger, og den ble tildelt i alt 14 førstepremier, 12 ved statsutstillinga på Tynset, samt en ved landsutstillinga i Trondheim i 1902 og i Kristiania i 1907. På den sist nevnte utstillinga fikk oxen også ekstrapremie for fremragende avkom. I beretningen om østerdalsfeet (Lalim 1926) blir Dølenes karriere oppsummert slik: "Den nød en enestående anseelse så vel innen foreningen som utenom, og den hadde en voldsom søkning. Foreningens medlemmer formelig underbød hinannen for å få fore den, så den blev en ren gullgrube for foreningen både på grunn av den sterke anvendelse og den billige foring. Dens billede henger nu i glass og ramme i hvert hjem i Østby feavlsforening, og mange, især av de eldre, sier, at en slik okse kommer aldri igjen i foreningen!"

Gjennom sine sønner, særlig Magnilldølen og dens sønn Tryggen og senere Tryggenes mange sønner, fikk Dølen en meget sterk innflytelse på dølaferasen. I en årrekke til langt inn i 1930-åra dominerte denne okselinjen nesten hele raseområdet i Nord-Østerdalen. Etter hvert var det ikke lett å finne kyr og okser uten at de hadde mer eller mindre Dølen -, Magnilldølen -, Tryggenblod i årene. Denne avlslinja dominerte også år etter år premielista ved statsutstillinga på

Et arrangert bilde som viser Dølen med alle sine æresbevisninger. (Foto: Musea i Nord-Østerdalen).

Tynset. Dyra utmerket gjennom størrelse, eksteriør og uniform.

I 1920- og 30-åra ble det drevet en sterk innavl på Magnilldølen – Tryggen - blodet, særlig i Tynset. Statskonsulent Lalim kommenterer dette slik: "Det har således nødvendigvis måttet bli adskillig slektskapsavl i denne forening – endog meget sterk slektskapsavl – men nogen ulempe har man ikke set hittil, tvert imot. Denne slektskapsavl har vært drevet fullt målbevisst og planmessig, og feavlsforeningen kan nok for en vesentlig del takke den for det relativt høye standpunkt den i dag står på i feavlen. Men det skal også sies, at oppdretterne deroppe hører til de dyktigste og mest interesserte, man har."

Men ulempene meldte seg etter hvert. I den siste delen av den nevnte perioden ble det påvist klare innavlsdepresjoner i feet i Tynset. Slike depresjoner ytrer seg i form av nedsatt vekstkraft og yteevne, levedyktighet og fruktbarhet. Det ble også født noen

misforster, såkalte elgkalver, som var knyttet til en arvefaktor som var dødelig når den forekom hos begge foreldrene samtidig.

For å forstå *hvorfor* Dølen fikk så sterk innflytelse, må vi se dens livsløp i sammenheng med historien til østerdalsfeet. Som det ble gjort rede for i Årboka for 2002 (Simensen), hersket det på slutten av 1800-tallet en rasestrid i Nord-Østerdalsbygdene. Denne kulminerte med at østerdalsfeet, basert på det stedegne feet, ble etablert som en egen rase for distriktet i midten av 1890-åra. Dølen representerte den første generasjonen av denne rasen.

Det ble lagt stor vekt på uniformering, det vil si at dyra skulle ha et ensartet rasepreg med tanke på størrelse, farge og eksteriør. Det ble laget en beskrivelse av hvordan rasen skulle se ut, og Dølen synes å ha hatt et eksteriør som passet spesielt godt til denne beskrivelsen. Når så disse eksteriørtrekene fantes igjen hos avkommet, kan vi forstå hvorfor bøndene var så ivrige etter å nytte denne familielinja i avlen.

Rase og eksteriør telte mest i avlsarbeidet, og den sterke satsingen på Dølen og dens avkom tjente derfor til å konsolidere rasepreget. Hvilken betydning Dølen hadde for mjølkeevnen til dølafeet vet vi lite om, da det på den tiden ble lagt liten vekt på denne egenskapen i avlen.

Litteratur

- Feet i Nord-Østerdal gjennom 100 år 1858-1958.* Jubileumsberetning, 1958.
Hedmark Land-bruksselskap. 28 s.
Lalim, A. *Østerdalsfeet. Et litet bidrag til dets foreldningshistorie.* 1926.
Grøndahl & Sønns Forlag. 79 s.
Mohr, O.L. *Dødbringende arvefaktorer i storfe.* Tidsskrift for det norske landbruk 1929, vol 36, 4-15.
Simensen, E. *Rasestrid i storfeavlen – østerdalsfeet blir til.* Årbok for Nord-Østerdalen 2002, 73-82.
Tuff, P. *Opprinnelsen og utbredelsen av norske feraser.* Nordisk Veterinærmedisin 1951, vol. 3, 780-804.

Egil Simensen
Professor
Norges veterinærhøgskole
Pb. 8146 Dep. 0033 Oslo

Dølen på toppen av sin "karrière". Her på landsutstillinga i Kristiania i 1907 hvor den fikk første premie og ekstrapremie for fremragende avkom.